

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ซึ่งจัดไว้ในห้องพระองค์วรรณา 1 และ ห้องพระองค์วรรณา 2 โดยไม่รวมเอกสารตัวเขียน จุลสาร สูจิบัตร หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร และแผนที่หายาก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจำนวนภาษา เนื้อหา ประเภท และลักษณะของหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม

สรุปผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม จำนวน 1,420 เล่ม ที่จัดปะปนอยู่กับหนังสืออื่น ๆ ในห้องพระองค์วรรณา 1 และห้องพระองค์วรรณา 2 พบว่า

1. หนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคมที่มีอยู่ในห้องพระองค์วรรณา 1 และห้องพระองค์วรรณา 2 เป็นหนังสือภาษาอังกฤษมากที่สุด จำนวน 927 เล่ม (ร้อยละ 65.28) รองลงมาตามลำดับได้แก่ หนังสือภาษาฝรั่งเศส จำนวน 303 เล่ม (ร้อยละ 21.34) หนังสือที่เสนอเนื้อหามากกว่า 1 ภาษา จำนวน 80 เล่ม (ร้อยละ 5.63) หนังสือภาษาเยอรมัน จำนวน 67 เล่ม (ร้อยละ 4.72) หนังสือภาษาดัตช์ จำนวน 40 เล่ม (ร้อยละ 2.82) หนังสือภาษาอิตาเลียน จำนวน 2 เล่ม (ร้อยละ 0.14) และหนังสือภาษาเคนิช จำนวน 1 เล่ม (ร้อยละ 0.07)

หนังสือหายากภาษาอังกฤษ จำนวน 927 เล่ม เป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุด จำนวน 378 เล่ม (ร้อยละ 26.62) รองลงมาตามลำดับ ได้แก่ หมวดศาสนา หมวดสังคมศาสตร์ หมวดวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ หมวดวรรณคดี หมวดศิลปะและการบันเทิง หมวดปรัชญา หมวดภาษาศาสตร์ หมวดวิทยาศาสตร์ประยุกต์ และหมวดเบ็ดเตล็ดน้อยที่สุด

หนังสือหายากภาษาฝรั่งเศส จำนวน 303 เล่ม เป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุด จำนวน 174 เล่ม (ร้อยละ 12.25) รองลงมาได้แก่ หมวดศิลปะและการบันเทิง หมวดสังคมศาสตร์ หมวดภาษาศาสตร์ หมวดศาสนา หมวดวรรณคดี หมวดวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ และหมวดเบ็ดเตล็ดที่น้อยที่สุด

หนังสือหายากภาษาเยอรมัน จำนวน 67 เล่ม เป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุด จำนวน 24 เล่ม (ร้อยละ 1.69) รองลงมาตามลำดับ ได้แก่ หมวดศิลปะและการบันเทิง หมวดวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ หมวดวรรณคดี หมวดศาสนา หมวดภาษาศาสตร์ และหมวดสังคมศาสตร์ที่น้อยที่สุด ไม่พบหนังสือหมวดเบ็ดเตล็ด ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ประยุกต์

หนังสือหายากภาษาดัตช์ จำนวน 40 เล่ม เป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุด จำนวน 17 เล่ม (ร้อยละ 1.20) รองลงมาตามลำดับ ได้แก่ หมวดศิลปะและการบันเทิง หมวดวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ หมวดศาสนา หมวดวรรณคดี และหมวดสังคมศาสตร์ และไม่พบหนังสือภาษาดัตช์ หมวดเบ็ดเตล็ด หมวดปรัชญา และหมวดวิทยาศาสตร์ประยุกต์

หนังสือหายากภาษาอิตาเลียน จำนวน 2 เล่ม เป็นหนังสือหมวดศิลปะและการบันเทิง และหมวดประวัติศาสตร์ หมวดวิชาการ 1 เล่ม

หนังสือหายากภาษาเดนิช จำนวน 1 เล่ม เป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์

หนังสือหายากที่เสนอเนื้อหามากกว่า 1 ภาษา จำนวน 80 เล่ม เป็นหนังสือหมวดภาษาศาสตร์ มากที่สุด จำนวน 38 เล่ม (ร้อยละ 2.68) รองลงมาได้แก่ หมวดศาสนา หมวดสังคมศาสตร์ หมวดศิลปะและการบันเทิง หมวดประวัติศาสตร์ หมวดวรรณคดี และหมวดวิทยาศาสตร์ประยุกต์ มีน้อยที่สุด

2. เนื้อหาของหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม เป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์ มากที่สุด จำนวน 602 เล่ม (ร้อยละ 42.39) รองลงมาได้แก่ หมวดศาสนา หมวดศิลปะและการบันเทิง หมวดสังคมศาสตร์ หมวดวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ หมวดวรรณคดี หมวดภาษาศาสตร์ หมวดปรัชญา หมวดวิทยาศาสตร์ประยุกต์ และหนังสือหมวดเบ็ดเตล็ดมีน้อยที่สุด

เนื้อหาของหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเทศไทย จำนวน 438 เล่ม (ร้อยละ 30.85) เป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุด จำนวน 259 เล่ม (ร้อยละ 18.24) รองลงมาได้แก่ หมวดสังคมศาสตร์ หมวดศิลปะและการบันเทิง หมวดภาษาศาสตร์ หมวดวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ หมวดวรรณคดี หมวดศาสนา หมวดวิทยาศาสตร์ประยุกต์ และหมวดเบ็ดเตล็ดน้อยที่สุด และไม่พบหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยในหมวดปรัชญา

3. ประเภทของหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ส่วนใหญ่เป็นหนังสือหายากประเภทที่มีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์ หรือมีสภาพรูปเล่มสวยงาม มากที่สุด จำนวน 1,321 เล่ม (ร้อยละ 93.03) รองลงมาได้แก่ หนังสือหายากประเภทที่มีเนื้อหาเป็นที่กล่าวขวัญถึง หนังสือหายากประเภทที่มีประวัติการครอบครอง ส่วนหนังสือหายากประเภทที่พบน้อยที่สุดคือ หนังสือหายากที่มีค่าด้านการพิมพ์

หนังสือหายากแต่ละประเภทเมื่อพิจารณาประกอบเนื้อหา พบว่าหนังสือหายากประเภทที่มีค่าด้านการพิมพ์ เป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุด รองลงมาได้แก่ หมวดศาสนา หมวดภาษาศาสตร์ และหมวดวิทยาศาสตร์ประยุกต์น้อยที่สุด

หนังสือหายากที่มีเนื้อหาเป็นที่กล่าวขวัญถึง เป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุด รองลงมาได้แก่ หมวดวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ หมวดภาษาศาสตร์ และหมวดปรัชญาน้อยที่สุด

หนังสือหายากที่มีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์ หรือมีสภาพรูปเล่มสวยงาม เป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์ มากที่สุด รองลงมาได้แก่ หนังสือหมวดศาสนา หมวดศิลปะและการบันเทิง และหมวดเบ็ดเตล็ดน้อยที่สุด

หนังสือหายากประเภทที่มีประวัติการครอบครอง เป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์ มากที่สุด รองลงมาได้แก่ หนังสือหมวดศาสนา หมวดสังคมศาสตร์ และหมวดเบ็ดเตล็ดน้อยที่สุด

หนังสือหายากแต่ละประเภทเมื่อนำมาวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของหนังสือหายาก 13 ลักษณะ พบว่าหนังสือหายากลักษณะที่พบบ่อยที่สุดคือ หนังสือที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน โดยยังมีสภาพรูปเล่มดี จำนวน 1,274 เล่ม (ร้อยละ 89.72) รองลงมาได้แก่

หนังสือหายากที่มีภาพประกอบมีคุณค่า หนังสือที่เป็นงานเขียนประเภทบันทึกประสบการณ์การเดินทางและการสำรวจ หนังสือที่มีบรรณสิทธิ์ คือ ป้ายหรือตราประทับของเจ้าของหนังสือ หนังสือที่มีลายมือชื่อ หรือข้อความที่เจ้าของเดิม หรือผู้แต่งเขียนไว้ภายในเล่ม หนังสือลักษณะที่พบน้อย คือ หนังสือที่เป็นผลงานเพียงเรื่องเดียว หรือผลงานส่วนน้อยที่แตกต่างจากผลงานส่วนใหญ่ของนักเขียนนั้น

หนังสือหายากประเภทที่ 1 คือ หนังสือที่มีค่าด้านการพิมพ์ จำนวน 341 เล่ม เป็นหนังสือที่พิมพ์ขึ้นในต่างประเทศก่อนระยะ 50 ปีแรกของการพัฒนาการด้านการพิมพ์ของประเทศไทยมากที่สุด จำนวน 190 เล่ม (ร้อยละ 13.38) รองลงมาได้แก่ หนังสือที่พิมพ์ขึ้นในประเทศไทย ในช่วงระยะ 80 ปีแรกของการพัฒนาการด้านการพิมพ์ของประเทศไทย หนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัด และหนังสือฉบับพิมพ์ครั้งแรก

หนังสือหายากประเภทที่ 2 คือ หนังสือที่มีเนื้อหาเป็นที่กล่าวขวัญถึง จำนวน 539 เล่ม เป็นหนังสือที่เป็นงานเขียนประเภทบันทึกประสบการณ์การเดินทางและการสำรวจมากที่สุด จำนวน 522 เล่ม (ร้อยละ 36.76) สำหรับหนังสือที่เป็นผลงานเพียงเรื่องเดียว หรือผลงานส่วนน้อยที่แตกต่างจากผลงานส่วนใหญ่ของนักเขียน มีจำนวนน้อย คือ 22 เล่ม (ร้อยละ 1.55)

หนังสือหายากประเภทที่ 3 คือ หนังสือที่มีรูปเล่มสมบูรณ์ หรือมีสภาพรูปเล่มสวยงาม จำนวน 1,321 เล่ม ส่วนใหญ่เป็นหนังสือที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน โดยมีสภาพรูปเล่มดี มากที่สุด จำนวน 1,274 เล่ม (ร้อยละ 89.72) รองลงมาได้แก่ หนังสือที่มีภาพประกอบมีคุณค่า และหนังสือที่จัดพิมพ์อย่างประณีตสวยงาม ส่วนลักษณะที่พบน้อยที่สุด ได้แก่ หนังสือที่มีขนาดรูปเล่มแตกต่างจากหนังสือทั่วไป

หนังสือหายากประเภทที่ 4 คือ หนังสือที่มีประวัติการครอบครอง จำนวน 465 เล่ม เป็นหนังสือที่มีบรรณสิทธิ์ คือ ป้ายหรือตราประทับของเจ้าของหนังสือ มากที่สุด จำนวน 212 เล่ม (ร้อยละ 14.93) รองลงมาได้แก่ หนังสือที่มีลายมือชื่อหรือข้อความที่เจ้าของเดิม หรือผู้แต่งเขียนไว้ภายในเล่ม ส่วนลักษณะที่พบน้อยที่สุด คือ หนังสือที่มีภาพของผู้แต่ง หรือภาพของเจ้าของหนังสืออยู่ในเล่ม

จากการสำรวจแหล่งผลิตของหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม พบว่าหนังสือหายากจำนวน 1,420 เล่ม เป็นหนังสือที่พิมพ์จากประเทศต่าง ๆ รวม 28 ประเทศ มีหนังสือที่พิมพ์จากประเทศอังกฤษ มากที่สุด จำนวน 417 เล่ม (ร้อยละ 29.37) รองลงมาได้แก่ หนังสือที่พิมพ์จากประเทศฝรั่งเศส ประเทศไทย ประเทศอินเดีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศเยอรมัน ประเทศเนเธอร์แลนด์ ส่วนประเทศที่พบว่ามีหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคมจัดพิมพ์ขึ้นน้อยที่สุด คือ ประเทศกัมพูชา นอร์เวย์ และเชโกสโลวาเกีย แห่งละจำนวน 1 เล่ม และมีหนังสือที่ไม่ปรากฏที่พิมพ์ 46 เล่ม

4. จากการศึกษาหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ในด้านที่เป็นหนังสือที่มีค่าด้านการพิมพ์ ผู้วิจัยจำแนกหนังสือออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

4.1 หนังสือที่จัดพิมพ์ในต่างประเทศก่อนระยะ 50 ปีแรกของพัฒนาการด้านการพิมพ์ของประเทศไทย (ก่อน ค.ศ. 1887)

4.2 หนังสือที่จัดพิมพ์ในประเทศไทยในระยะ 80 ปีแรกของพัฒนาการด้านการพิมพ์ของประเทศไทย (ระหว่าง พ.ศ. 2379-2460 หรือ ค.ศ. 1836-1917)

หนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ที่จัดพิมพ์ในต่างประเทศก่อนระยะ 50 ปีแรกของพัฒนาการด้านการพิมพ์ในประเทศไทย มีจำนวน 190 เล่ม เป็นหนังสือที่พิมพ์ในประเทศอังกฤษ มากที่สุด จำนวน 92 เล่ม (ร้อยละ 48.42) รองลงมาได้แก่ หนังสือที่พิมพ์ที่ประเทศฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา เนเธอร์แลนด์ เยอรมัน พม่า อินเดีย และมีหนังสือที่พิมพ์จากสกอตแลนด์ และอิตาลี น้อยที่สุด จำนวนแห่งละ 1 เล่ม (ร้อยละ 0.53)

เมื่อจำแนกตามผู้จัดพิมพ์ในแต่ละประเทศ พบว่าหนังสือที่พิมพ์ในอิตาลี จัดพิมพ์โดย Apud Antonium Fulgonium หนังสือที่พิมพ์ในสกอตแลนด์จัดพิมพ์โดย Wilson & McCormick

หนังสือที่พิมพ์ในประเทศอังกฤษ ก่อน 50 ปีแรกของพัฒนาการด้านการพิมพ์ของประเทศไทย จำนวน 92 เล่ม โดยผู้จัดพิมพ์ 41 แห่ง เป็นหนังสือที่พิมพ์โดย John Murray มากที่สุด จำนวน 19 เล่ม (ร้อยละ 20.64) รองลงมาได้แก่ Trübner และ John W. Parker

หนังสือที่พิมพ์ในประเทศฝรั่งเศสก่อน 50 ปีแรกของพัฒนาการด้านการพิมพ์
ของประเทศไทย จำนวน 50 เล่ม พิมพ์โดย Ernest Leroux มากที่สุด จำนวน 10 เล่ม
(ร้อยละ 20) รองลงมาได้แก่ L. Hachett, Challamel Aine และ John Baptist
Coignard

หนังสือที่พิมพ์ในประเทศสหรัฐอเมริกา ก่อน 50 ปีแรกของพัฒนาการด้านการ
พิมพ์ของประเทศไทย จำนวน 15 เล่ม พิมพ์โดย Harper and Brothers มากที่สุด
จำนวน 6 เล่ม (ร้อยละ 40) รองลงมาได้แก่ Charles Scribner's Sons และ
Gould, Kendall and Lincoln

หนังสือที่พิมพ์ในประเทศเนเธอร์แลนด์ก่อน 50 ปีแรกของพัฒนาการด้านการ
พิมพ์ของประเทศไทย จำนวน 10 เล่ม โดยผู้จัดพิมพ์ 8 แห่ง เป็นหนังสือที่พิมพ์โดย
Francois & Girard และ Pierre Mortier มากที่สุด จำนวนเท่ากันคือ แห่งละ 2
เล่ม (ร้อยละ 20)

หนังสือที่พิมพ์ในประเทศเยอรมันก่อน 50 ปีแรกของพัฒนาการด้านการพิมพ์
ของประเทศไทย จำนวน 9 เล่ม โดยผู้จัดพิมพ์ 6 แห่ง เป็นหนังสือที่พิมพ์โดย Office of
the National Illustrated Library มากที่สุด จำนวน 3 เล่ม (ร้อยละ 33.33)
รองลงมาคือ หนังสือที่พิมพ์โดย F. A. Brockhaus

หนังสือที่พิมพ์ในประเทศพม่าก่อน 50 ปีแรกของพัฒนาการด้านการพิมพ์ของ
ประเทศไทย มีจำนวน 6 เล่ม พิมพ์โดย The Superintendant Government
Printing มากที่สุด จำนวน 2 เล่ม (ร้อยละ 33.32)

หนังสือที่พิมพ์ในประเทศอินเดียก่อน 50 ปีแรกของพัฒนาการด้านการพิมพ์ของ
ประเทศไทย จำนวน 6 เล่ม พิมพ์โดย The Baptist Mission Press และ The
United Scottish Press มากที่สุดแห่งละ จำนวน 2 เล่ม (ร้อยละ 33.33) รองลงมา
ได้แก่ The Excelsior Press และ Thacker & Spinker แห่งละจำนวน 1 เล่ม
(ร้อยละ 16.67)

หนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคมที่พิมพ์ขึ้นในประเทศไทย ในระหว่างระยะ 80 ปีแรกของการพิมพ์ของประเทศไทย มีจำนวน 77 เล่ม โดยผู้จัดพิมพ์ 15 แห่ง เป็นหนังสือที่พิมพ์โดย หอพระสมุดวชิรญาณ (Vajirañāna National Library) มากที่สุด จำนวน 32 เล่ม (ร้อยละ 41.56) รองลงมาได้แก่ หนังสือที่จัดพิมพ์ โดย Bangkok Daily Mail, American Presbyterian Mission Press และ Bankolem Press

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ซึ่งจัดเก็บใน หอพระองค์วรณฯ 1 และหอพระองค์วรณฯ 2 จำนวน 1,420 เล่ม ได้ผลการวิจัยดังนี้

1. ผู้วิจัยพบว่าหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคมส่วนใหญ่เป็น หนังสือภาษาอังกฤษมากที่สุด จำนวน 927 เล่ม (ร้อยละ 65.28) ซึ่งผลการวิจัยนี้พบตาม สมมติฐานข้อ 1 ที่ว่า หนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคมส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ ทั้งนี้เนื่องจากห้องสมุดสยามสมาคมเป็นห้องสมุดของสยามสมาคมซึ่งเป็นสมาคมวิชาการที่มีสมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ และนักวิชาการชาวไทยที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษ เป็นภาษากลางร่วมกันได้ ห้องสมุดจึงได้จัดหาหนังสือสิ่งพิมพ์ที่ผู้ใช้ส่วนใหญ่สามารถใช้ได้เพื่อให้ทรัพยากรที่จัดหามานั้นเกิดการใช้ประโยชน์สูงสุด

2. การสำรวจเนื้อหาของหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ด้วยระบบการจัดหมู่แบบทศนิยมของดิวอี้ พบว่าหนังสือส่วนใหญ่เป็นหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุด จำนวน 602 เล่ม (ร้อยละ 42.39) รองลงมาได้แก่ หนังสือหมวดศาสนา หมวดศิลปะและการบันเทิง หมวดสังคมศาสตร์ หมวดวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ หมวดวรรณคดี หมวดภาษาศาสตร์ หมวดปรัชญา หมวดวิทยาศาสตร์ประยุกต์ และหมวดเบ็ดเตล็ดน้อยที่สุด

หนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคมที่เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ ประเทศไทย มีจำนวน 438 เล่ม (ร้อยละ 30.85) พบว่าใกล้เคียงกับผลการวิจัยของ วรลักษณ์ ชุมสาย ณ อยุธยา (พ.ศ. 2524) ที่พบว่าหนังสือภาษาอังกฤษของห้องสมุดสยามสมาคม ในสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เป็นหนังสือที่เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับประเทศไทย

(ร้อยละ 20.33) สำหรับหนังสือหายากภาษาตะวันตกที่เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับประเทศไทย เป็นหนังสือในหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุด ผลการวิจัยพบตามสมมติฐานข้อที่ 2 ที่ว่า หนังสือหายากภาษาต่างประเทศของห้องสมุดสยามสมาคม ส่วนใหญ่เป็นประวัติศาสตร์ไทย รองลงมา ได้แก่ หนังสือหมวดสังคมศาสตร์ หมวดศิลปะและการบันเทิง หมวดภาษาศาสตร์ หมวดวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ หมวดวรรณคดี หมวดศาสนา หมวดวิทยาศาสตร์ประยุกต์ และหมวดเบ็ดเตล็ดตามลำดับ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าหนังสือหายากภาษาตะวันตกที่ห้องสมุดสยามสมาคม ซึ่งเป็นห้องสมุดเพื่อการวิจัยเฉพาะกลุ่มวิชาตามวัตถุประสงค์ของสยามสมาคม ได้จัดหาและอนุรักษ์ไว้นั้นสอดคล้องกับแนววัตถุประสงค์ของสมาคมที่จะแสวงหา รวบรวมข้อมูล และส่งเสริมศิลปศาสตร์ และวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง

3. เมื่อพิจารณาประเภทของหนังสือหายากตามเกณฑ์ที่กำหนด 4 ประเภท พบว่าหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ส่วนใหญ่เป็นหนังสือประเภทที่มีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์ หรือมีสภาพรูปเล่มสวยงาม มากที่สุด จำนวน 1,321 เล่ม (ร้อยละ 93.03) เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยทางด้านหนังสือหายากแล้ว พบว่าสอดคล้องกับผลการวิจัยของฐิตยารัตน์ อินทวงศ์ (2530) ซึ่งวิจัยหนังสือหายากภาษาไทยของห้องสมุดสยามสมาคม พบว่าเป็นหนังสือหายากประเภทที่มีสภาพสมบูรณ์หรือมีสภาพรูปเล่มสวยงาม มากที่สุดเช่นกัน ส่วนหนังสือหายากประเภทที่พบรองลงมาได้แก่ หนังสือที่มีเนื้อหาเป็นที่กล่าวขวัญถึง หนังสือที่มีประวัติการครอบครอง และหนังสือที่มีค่าด้านการพิมพ์พบน้อยที่สุด

หนังสือหายากทั้ง 4 ประเภทเมื่อพิจารณาประกอบเนื้อหา พบว่าหนังสือหายากที่มีความสำคัญด้านประวัติการพิมพ์มีเนื้อหาในหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุด ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐิตยารัตน์ อินทวงศ์ (2530) หนังสือที่มีประวัติการครอบครอง พบว่าเป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุด ลักษณะที่แสดงถึงประวัติการครอบครองที่พบมากที่สุดได้แก่ หนังสือที่มีบรรณสิทธิ์ คือ ตราประทับของ P. J. S. Young อดีตสมาชิกสยามสมาคม ซึ่งได้บริจาคหนังสือที่สะสมไว้ให้สยามสมาคม และหนังสือส่วนหนึ่งสยามสมาคมจัดเป็นหนังสือหายาก นอกจากนี้พบหนังสือที่มีลายมือบันทึกไว้ในเล่มของอดีตสมาชิกคนสำคัญของสยามสมาคม เช่น พันตรี Erik Seidenfaden และ George Coedès เป็นต้น หนังสือที่มีเนื้อหาเป็นที่กล่าวขวัญถึง และหนังสือที่มีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์หรือมีสภาพรูปเล่มสวยงาม พบว่าเป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุดเช่นกัน

เมื่อพิจารณาหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ด้วยเกณฑ์ลักษณะเฉพาะ 13 ลักษณะ พบว่าหนังสือหายากลักษณะที่พบมากที่สุด ได้แก่ หนังสือที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน โดยยังอยู่ในสภาพรูปเล่มดีมากที่สุด จำนวน 1,274 เล่ม (ร้อยละ 89.22) ผลการวิจัยสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ริตยาร์ตน์ อินทวงศ์ (2530) ซึ่งพบว่าหนังสือหายากภาษาไทยของห้องสมุดสยามสมาคม มีลักษณะที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน โดยยังอยู่ในสภาพดีมากที่สุด (ร้อยละ 93.11) ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า ห้องสมุดสยามสมาคม นอกจากเป็นแหล่งสะสมหนังสือแล้ว ยังดำเนินการอนุรักษ์ คือ อนุรักษ์รักษาหนังสือให้อยู่ในสภาพดี หนังสือหายากลักษณะที่พบรองลงมาได้แก่ หนังสือที่มีภาพประกอบที่มีคุณค่า และลักษณะที่พบมากที่สุดก็เคียงกันคือ หนังสือที่เป็นงานเขียนประเภทบันทึกประสบการณ์การเดินทางและการสำรวจ

หนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ที่เป็นหนังสือหายากลักษณะที่มีภาพประกอบที่มีคุณค่า และลักษณะที่เป็นงานเขียนประเภทบันทึกประสบการณ์การเดินทางและการสำรวจ เป็นหนังสือหมวดประวัติศาสตร์มากที่สุด หนังสือที่ห้องสมุดสยามสมาคมสะสมไว้และเป็นหนังสือที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง เช่น หนังสือ Du Royaume de Siam โดย M. de La Loubère เป็นหนังสือภาษาฝรั่งเศส 2 เล่ม ชุดที่เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับอยุธยาในด้านต่าง ๆ คือ การเมืองการปกครอง ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ธรรมชาติวิทยา ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจการค้า โดยราชทูตฝรั่งเศสที่เดินทางมาเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ใน ค.ศ. 1687 หนังสือนี้มีภาพประกอบลายเส้นและแผนที่เก่าหายาก และหนังสือเรื่อง Temples and Elephants โดย Carl Alfred Bock เป็นงานเขียนประเภทบันทึกการเดินทางและการสำรวจ โดยผู้เขียนซึ่งเป็นนักธรรมชาติวิทยาชาวเยอรมันได้เดินทางสำรวจดินแดนไทยใน พ.ศ. 2424 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือนี้มีภาพประกอบซึ่งเขียนโดยผู้เขียนเอง และงานเขียนของ Ernest Young ชื่อ Peeps at Many Lands, Siam เป็นหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทย เริ่มด้วยประวัติศาสตร์ไทยในเมืองจีน สมัยอยุธยา ธนบุรี จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในงานเขียนเล่มนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงแม่น้ำลำคลองในกรุงเทพฯว่า เป็น "เมืองเวนิชตะวันออก" นอกจากนี้ยังมีภาพประกอบสีน้ำสวยงามมาก

หนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคมที่มีลักษณะพิมพ์จำนวนจำกัด มีจำนวนน้อย (ร้อยละ 4.01) หนังสือหายากลักษณะที่พบน้อยที่สุด คือ หนังสือที่เป็นผลงานเพียงเรื่องเดียว หรือผลงานส่วนน้อยที่แตกต่างจากผลงานส่วนใหญ่ของนักเขียนนั้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยของ พรทิพย์ โล่ห์วีระ (2528) ฐิตยารัตน์ อินทวงศ์ (2530) และปรางทิพย์ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2530) พบว่าหนังสือหายากลักษณะนี้มีอยู่ในระดับน้อยเช่นกัน หนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคมลักษณะดังกล่าวนี้ที่พบคือ The Earl of Claver house และ Le Duc d'Erretchagay ซึ่งเป็นผลงานพระราชนิพนธ์เรื่องเดียวที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลจากพระนิพนธ์ทละครภาษาไทยเรื่อง น้อยอินทเสน (อัมพร ทีชะระ 2527: 7) และหนังสือในหมวดศาสนา คือ The Wheel of the Law โดย Henry Alabaster เป็นหนังสือภาษาอังกฤษที่แปลจากหนังสือภาษาไทยเรื่อง หนังสือแสดงกิจจานุกิย์ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) อันเป็นหนังสือที่ได้รับการยกย่องในต่างประเทศว่า เป็นหนังสือที่ให้ความรู้ด้านพุทธศาสนาและให้ชาวยุโรปได้ทราบถึงทรรศนะของคนที่มีการศึกษาในประเทศตะวันออก และเกือบนับเป็นหนังสือเล่มแรก ซึ่งเมื่อได้ตีพิมพ์เป็นหนังสือไทยแล้ว ได้มีการนำออกไปแปลและพิมพ์จำหน่ายในต่างประเทศ (สุกิจ นิมมานเหมินท์ 2524: 81)

4. หนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ซึ่งเป็นหนังสือที่มีค่าด้านการพิมพ์ที่เป็นหนังสือที่พิมพ์ในต่างประเทศก่อนระยะ 50 ปีแรกของการพัฒนาการด้านการพิมพ์ของประเทศไทย พบว่าเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ในประเทศอังกฤษมากที่สุด และสยามสมาคมมีหนังสือหายากภาษาตะวันตกที่เก่าที่สุด จัดพิมพ์ในประเทศอังกฤษเป็นหนังสือชื่อ The Two Firft Books of Philostratus Concerning the Life of Apollonius Tyaneus โดย Charles Blount จัดพิมพ์โดย Nathaniel Thompson เมื่อค.ศ. 1680 ต้นฉบับหนังสือเล่มนี้เดิมเป็นภาษากรีก และ Charles Blount ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ มีคำอธิบายเนื้อเรื่องประกอบทุกบท

หนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ที่จัดพิมพ์ขึ้นในประเทศไทยในระยะ 80 ปีแรกของการพัฒนาการด้านการพิมพ์ของประเทศไทย พบว่ามีหนังสือที่จัดพิมพ์โดยหอพระสมุดวชิรญาณ (Vajirañana National Library) มากที่สุด จำนวน 32 เล่ม

เป็นหนังสือชุดชื่อ The Burney Papers พิมพ์ระหว่าง ค.ศ. 1910-1914 และหนังสือชุด Records of the Relations between Siam and Foreign Countries in the 17th Century พิมพ์ระหว่าง ค.ศ. 1915-1920 หนังสือภาษาอังกฤษทั้ง 2 ชุดนี้ หอพระสมุดวชิรญาณจัดพิมพ์ขึ้น โดยคัดจากต้นฉบับจากต่างประเทศ แสดงให้เห็นว่านอกจากหอพระสมุดวชิรญาณจะเป็นแหล่งจัดหาต้นฉบับอนุญาตให้พิมพ์ในงานกุศลแล้ว ยังจัดพิมพ์หนังสือขึ้นเป็นของหอพระสมุดฯ เอง โดยหนังสือนั้นเป็นเรื่องที่หอพระสมุดฯ เห็นว่าควรจะต้องพิมพ์ แต่ไม่มีผู้อื่นรับพิมพ์ หอพระสมุดฯ จึงพิมพ์จำหน่ายเอง เช่น หนังสือจดหมายเหตุโบราณเกี่ยวกับพงศาวดารไทย ซึ่งคัดมาจากต่างประเทศ หอพระสมุดฯ จัดพิมพ์เพื่อรักษาต้นฉบับไว้มิให้สูญไป (ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา 2459: 109-113)

จากผลการวิจัยดังที่ได้อภิปรายมาแล้วจะเห็นว่าสยามสมาคมและห้องสมุดสยามสมาคม ได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งรวบรวมหนังสือ ซึ่งเป็นสื่อในการถ่ายทอดวัฒนธรรม และได้อนุรักษ์หนังสือซึ่งเป็นมรดกทางด้านวรรณกรรมไว้ได้เป็นอย่างดี นับแต่เริ่มกิจการเป็นต้นมา ผลงานของสยามสมาคมนี้ทำให้กรมศิลปากรประกาศเกียรติคุณว่าเป็นองค์กรดีเด่นที่มีผลงานสนับสนุนการอนุรักษ์มรดกไทย ในโอกาสวันอนุรักษ์มรดกไทย ปีที่ 3 เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2533

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมบรรณานุกรมหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ซึ่งอยู่ภายในขอบเขตของการวิจัยไว้ในภาคผนวก โดยจัดเรียงตามลำดับหมวดหมู่ ทัศนียคติ ตั้งแต่ 000-900 เพื่อประโยชน์ต่อผู้ต้องการใช้หนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคมประกอบการค้นคว้าวิจัย และเป็นประโยชน์ต่อห้องสมุดที่จะมีบรรณานุกรม รายชื่อหนังสือหายากภาษาตะวันตกไว้บริการต่อผู้ใช้ห้องสมุด

ข้อเสนอแนะสำหรับห้องสมุดสยามสมาคม

1. ห้องสมุดสยามสมาคม เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล เอกสาร และหนังสือหายากที่มีคุณค่าทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ห้องสมุดจึงควรดำเนินการอนุรักษ์และรักษาหนังสือหายากที่มีอยู่ให้มีอายุการใช้งานสืบต่อไป โดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ดิจิทัลเครื่องปรับอากาศเพื่อควบคุมอุณหภูมิและป้องกันฝุ่นละออง เครื่องป้องกันไฟในห้องหนังสือหายาก

2. ควรได้เผยแพร่หนังสือหายากที่ห้องสมุดสะสมไว้ โดยจัดบริการหนังสือหายากในรูปของวัสดุย่อส่วน ไมโครฟิล์ม ไมโครฟิช และการถ่ายรูปหนังสือหายากที่มีเนื้อหาเด่นหรือมีรูปภาพประกอบที่มีค่าและน่าสนใจ การส่งหนังสือหายากเข้าร่วมแสดงในนิทรรศการหนังสือหายากหรืองานประกวดหนังสือหายากที่จัดขึ้นในวาระโอกาสต่าง ๆ และการนำหนังสือหายากออกจัดนิทรรศการในห้องสมุดเพื่อแสดงหนังสือหายากที่ห้องสมุดรวบรวมไว้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์สูงสุด

3. ควรมีการจัดพิมพ์บรรณานุกรมหนังสือหายากทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ของห้องสมุดสยามสมาคมที่เป็นผลจากการวิจัยเรื่องหนังสือหายากของสยามสมาคมออกเผยแพร่

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาหนังสือหายากของห้องสมุดแห่งอื่น ๆ เพื่อจะได้ทราบเนื้อหาประเภท และลักษณะ ของหนังสือหายากของห้องสมุดแห่งนั้น และมีบรรณานุกรมหนังสือหายากซึ่งสามารถนำมาเป็นเครื่องมือให้บริการต่อผู้ใช้ และบรรณารักษ์ในการจัดหาหนังสือหายาก

2. ควรมีการศึกษาผู้ใช้หนังสือหายาก เช่น เรื่องความต้องการใช้หนังสือหายากทัศนคติของผู้ใช้ต่อกฎเกณฑ์และการให้บริการด้านหนังสือหายากของห้องสมุด เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อจะได้นำผลการวิจัยมาใช้ปรับปรุงงานบริการด้านหนังสือหายากได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ควรมีการศึกษาหนังสือหายากของห้องสมุดสยามสมาคม ซึ่งได้รับบริจาคเพิ่มเติมอยู่อย่างสม่ำเสมอ เช่น หนังสือหายากซึ่งบริจาคโดยทายาทของ Dr. Richard Herniman